

روابط امارات و ترکیه؛ از تنش‌زایی تا تنش‌زدایی

سیدعلی نجات؛ پژوهشگر مسائل خاورمیانه

روابط ترکیه و امارات پس از انقلاب‌های عربی سال ۲۰۱۱، تنش‌زا شد؛ به‌طوری که ابوظبی و آنکارا در بحرآن‌های منطقه، از حمله بحران سوریه، یمن، لیبی و مصر، در جبهه‌های متضاد علیه یکدیگر صف‌آرایی کردند. با این حال پس از یک دهه تقابل و تنش در روابط ترکیه و امارات، اکنون، این دو بازیگر منطقه‌ای به‌دنبال تنش‌زدایی در روابط هستند. در واقع از ابتدای ژانویه ۲۰۲۱ و پس از آشتی کشورهای شورای همکاری و آغاز تنش‌زدایی در روابط ترکیه با عربستان سعودی و مصر، آنکارا و ابوظبی نیز گام‌هایی برای بهبود و عادی‌سازی روابط برداشته‌اند؛ از این‌رو نوشتار حاضر به‌دنبال پاسخ به چند پرسش کلیدی است: نخست اینکه دلیل تنش‌زدایی روابط امارات و ترکیه در ده سال اخیر چیست؟ دوم اینکه نشانه‌های تنش‌زدایی در روابط امارات و ترکیه کدام‌اند و چه عواملی زمینه‌ساز متمایل شدن این دو بازیگر به کاهش تنش و عادی‌سازی روابط شده است؟ سوم اینکه چه سناریوهایی برای آینده روابط ابوظبی و آنکارا می‌توان متصور بود؟

تنش‌زایی در روابط امارات و ترکیه

روابط بین امارات و ترکیه طی ده سال گذشته به دلایل متعدد داخلی و منطقه‌ای، پرتنش و کشمکش‌زا بوده است. آنکارا و ابوظبی طی سال‌های اخیر در مناطق و بحرآن‌های مختلف، منافع متضادی داشته‌اند. امارات متحده عربی در سوریه، یمن، مصر و لیبی نفوذ بسیاری دارد و به‌دلیل حمایت ترکیه از گروه‌های رقیب و متخاصم در این کشورها، ابوظبی و آنکارا تضاد منافع پیدا کرده‌اند. روابط ترکیه و امارات متحده عربی در سال ۲۰۲۰ با تنش بی‌سابقه‌ای همراه بود؛ به‌طوری که وزارت خارجه امارات و ترکیه بیانیه‌های تندی علیه یکدیگر صادر کردند. خلوصی آکار، وزیر دفاع ترکیه، در ادامه تنش‌های موجود میان دو کشور تأکید کرد ابوظبی به منافع آنکارا در لیبی و سوریه آسیب وارد کرده است و ترکیه در زمان و مکان مناسب به این اقدامات امارات پاسخ خواهد داد.

امارات متحده عربی بعد از سرمایه‌گذاری سنگین در سوریه و پس از برخورداری از حمایت مالی و رسان‌های از سوی معارضان سوری، برای مقابله با نفوذ ترکیه و در اختیار گرفتن اهرم فشار علیه آنکارا، از گروه‌های کردی سوریه و حتی پ.ک.ک. حمایت کرد. حساب توثیقی «بدون سایه» که به افشاسازی اطلاعات در خصوص امارات می‌پردازد، در این زمینه می‌نویسد: «ابوظبی برای تهدید کردن مرزهای ترکیه، تسلیحات پیشرفته‌ای به کردهای سوریه تحویل داده است.» ابوظبی همچنین بارها حضور نظامی نیروهای ترکیه در خاک سوریه را اشغالگری دانسته و آن را به شدت محکوم کرده است.

در پرونده مصر نیز ترکیه از اخوان المسلمین و محمد مرسی که در سال ۲۰۱۳ توسط عبدالفتاح السیسی برکنار شد، حمایت می‌کرد. این اقدام در تضاد آشکار با سیاست ابوظبی در این کشور بود. پس از کودتای السیسی در مصر و برچیده شدن قدرت مرسی و اخوانی‌ها، مثلث امارات - عربستان - مصر در همه معادلات دیپلماسی منطقه علیه آنکارا موضع گرفت.

روابط ترکیه و امارات در سال ۲۰۱۶ و پس از کودتای نافرجام در ترکیه به شدت متشنج شد. در آن زمان، آنکارا ابوظبی را به نقش آفرینی و دست داشتن در کودتای جولای ۲۰۱۶ متهم کرد؛ اما امارات این موضوع را رد کرد.

از دیگر دلایل مهمی که به تنش زاشدن روابط امارات و ترکیه منجر شد، مشارکت فعال امارات در محاصره قطر توسط عربستان و متحدانش در سال ۲۰۱۷ بود. در واقع، بیشترین تقابل سیاست‌های ترکیه و امارات در بحران قطر نمایان شد. در این بحران، آنکارا با حمایت همه‌جانبه از دوحه در برابر ائتلاف سعودی، اماراتی، مصری و بحرین از حمله نظامی این ائتلاف به قطر جلوگیری کرد.

حضور محمد دحلان، رهبر سابق جناح فلسطینی فتح در امارات نیز موضوع دیگری است که به تشدید تنش بین ترکیه و امارات منجر شده است. ترکیه از اینترپل درخواست کرد محمد دحلان را که گفته می‌شود مشاور امنیتی محمد بن‌زاید است، به این کشور بازگرداند. دادستان آنکارا مدعی شده است که دحلان مدیریت شبکه‌ای جاسوسی در ترکیه را که برای امارات و اسرائیل اطلاعات جمع‌آوری می‌کند، برعهده دارد. دحلان همچنین به نقش آفرینی در کودتای نافرجام ۲۰۱۶ ترکیه متهم شده است.

با این حال، اوج اختلاف و تنش در روابط آنکارا و ابوظبی به مواضع دو طرف درباره بحران لیبی باز می‌گردد. در بحران لیبی، ترکیه از دولت وفاق ملی به ریاست فایز السراج که مورد حمایت سازمان ملل است، حمایت می‌کند. در مقابل، امارات متحده عربی از دولت شرق لیبی به رهبری ژنرال خلیفه حفتر که علیه نیروهای دولت وفاق می‌جنگد، حمایت می‌کند.

عادی‌سازی روابط امارات با اسرائیل و مشارکت نیروهای امارات در رزمایش مشترک با ارتش یونان و اعزام چندین جنگنده به این کشور نیز به تشدید اختلافات بین ترکیه و امارات منجر شده است. در ادامه روابط پرتنش میان ترکیه و امارات، در ماه اوت ۲۰۲۰، ابوظبی ۹ فروند هواپیمای نظامی برای رزمایش مشترک با یونان، کشوری که سال‌هاست در تنش با ترکیه به سر می‌برد، اعزام کرد. در این راستا، یکی از مقامات دولتی ترکیه گفت: «اگر جنگنده‌های اماراتی به حریم دریایی ترکیه یا اطراف کشتی عروج رئیس که در نزدیکی جزیره کرت مشغول حفاری است، نزدیک شوند، بی‌تردید هدف قرار خواهند گرفت.» دولت

ترکیه در اوت ۲۰۲۰ نیز در واکنش به سازش امارات با اسرائیل، سفیر خود را از ابوظبی فراخواند. عبدالله اربوغا، از تحلیلگران نزدیک به آکپارتی (AKP)، معتقد است اتحاد امارات و اسرائیل برای کل منطقه، پیامدهای منفی به دنبال خواهد داشت.

تنش‌زدایی در روابط امارات و ترکیه

با آغاز سال ۲۰۲۱ و آشتی کشورهای شورای همکاری، بین ابوظبی و آنکارا سیگنال‌هایی برای احیای روابط مبادله شده است. در واقع، پس از تنش‌زدایی در روابط ترکیه با عربستان سعودی و مصر، امارات و ترکیه نیز گام‌هایی برای بهبود و عادی‌سازی روابط برداشته‌اند. نخستین نشانه‌های تنش‌زدایی و عادی‌سازی روابط به اظهارات انور قرقاش، وزیر مشاور پیشین در امور خارجه امارات بازمی‌گردد. قرقاش ۸ ژانویه ۲۰۲۱ در گفت‌وگو با بلومبرگ گفت: «امارات شریک تجاری شماره یک ترکیه در خاورمیانه است و ما هیچ دشمنی با این کشور نداریم.» قرقاش ۱۰ ژانویه ۲۰۲۱ نیز در گفت‌وگو با شبکه اسکای نیوز عربی امارات تصریح کرد: «ما به ترکیه می‌گوییم خواهان مناسبات طبیعی با این کشور هستیم که به حاکمیت یکدیگر احترام گذاشته شود.»

در پاسخ به اظهارات قرقاش، مولود چاووش اغلو، وزیر خارجه ترکیه، در گفت‌وگو با خبرنگاران در پاسخ به سؤالی در خصوص بهبود روابط با امارات گفت: «اگر آن‌ها گام‌های صادقانه و ملموس و سازنده‌ای بردارند، ما نیز پاسخ مثبت خواهیم داد.» او مدعی شد: «پیام‌های مثبتی از سوی امارات به ترکیه رسیده؛ اما آنکارا خواهان اقدامات مصداقی است.»

دومین نشانه در تنش‌زدایی و بهبود روابط دو کشور، تبادل پیام تبریک بین وزرای صنعت و تکنولوژی ترکیه و امارات است. مصطفی وارانک، وزیر صنعت و فناوری ترکیه، پرتاب موفقیت‌آمیز موشک حامل کاوشگر امید به سوی مریخ توسط امارات را تبریک گفت که با تشکر ساره امیری، وزیر علوم پیشرفته و نیز رئیس سازمان فضایی و نایب‌رئیس مأموریت مریخ امارات متحده عربی مواجه شد.

سومین تحول و نشانه در بهبود روابط، تعیین توگای تونس به‌عنوان سفیر جدید ترکیه در امارات است. توگای تونس سفیر جدید ترکیه در امارات جایگزین جان دیزدار، سفیر سابق ترکیه است که از سال‌ها پیش، مسئول پرونده سوریه در وزارت خارجه ترکیه بود.

چهارمین نشانه بهبود روابط و تحول در آن، تماس تلفنی وزرای خارجه ترکیه و امارات پس از چهار سال قطع تماس‌های دیپلماتیک و سردی روابط است. مولود چاووش اوغلو، وزیر خارج، ترکیه، ۲۲ آوریل ۲۰۲۱ به مناسبت تبریک ماه مبارک رمضان با عبدالله بن‌زاید آل‌نهیان، همتای اماراتی خود تماس گرفت.

در خصوص دلایل و انگیزه‌های تنش‌زدایی در روابط امارات و ترکیه می‌توان به چند عامل اصلی اشاره کرد. نخستین عامل، تحولات ریاض و آنکارا برای ازسرگیری روابط دوجانبه است. عربستان سعودی و ترکیه پس از سال‌ها تنش، به دلیل تعارض دیدگاه‌ها و منافع در بحران‌های منطقه، نظیر سوریه، مصر، قطر و لیبی و قتل جمال خاشقچی، به سمت تنش‌زدایی در روابط گام برداشته‌اند.

دومین عاملی که موجب شده است امارات به سمت عادی‌سازی روابط با ترکیه متمایل شود، تحرکات آنکارا و قاهره در خصوص کاهش تنش‌ها، به‌خصوص در پرونده جنگ لیبی است. مناسبات قاهره و آنکارا که از زمان کودتای ارتش مصر علیه محمد مرسی، رئیس‌جمهور اخوانی مصر، و خودداری ترکیه از پذیرش این کودتا، شاهد بحران سیاسی بود، اکنون وارد مرحله جدیدی شده است. مولود چاووش اوغلو، وزیر امور خارجه ترکیه، ۱۵ آوریل ۲۰۲۱ ضمن تأکید بر عزم کشورش برای ادامه روند کاهش اختلافات با مصر، گام‌های بعدی در مسیر توسعه روابط آنکارا و قاهره را اعلام کرد. چاووش اوغلو خبر داد در هفته نخست ماه مه، معاون وزرای خارجه دو کشور دیدار خواهند کرد. رئیس دستگاه دیپلماسی ترکیه تأکید کرد پس از این دیدار، خود نیز با سامح شکری، همتای مصری‌اش دیدار می‌کند و راه‌های افزایش سطح روابط دو کشور در آینده و تعیین سفرها را بررسی خواهد کرد.

سومین انگیزه امارات و ترکیه برای بهبود روابط، به قدرت‌رسیدن جو بایدن است. دوران چهارساله دولت آمریکا به رهبری دونالد ترامپ برای امارات و ترکیه نقطه عطف محسوب می‌شود. برای امارات و ترکیه، باقی ماندن دونالد ترامپ در رأس قدرت آمریکا بهترین هدیه بود. دونالد ترامپ با محمد بن‌زاید و رجب طیب اردوغان روابط خوبی داشت. در حقیقت، عاملی که می‌تواند انگیزه تنش‌زدایی ابوظبی - آنکارا را تقویت کند، فقدان دونالد ترامپ به‌عنوان هم‌پیمان کلیدی است.

امارات به دلایل متعددی نظیر کاهش فشارها علیه جمهوری اسلامی ایران و بازگشت آمریکا به برجام، قدرت‌گیری جنبش اخوان‌المسلمین، افزایش فشارها در خصوص پرونده‌های حقوق بشر و مخالفت با سیاست‌های منطقه‌ای امارات در سوریه، لیبی و یمن، از روی کار آمدن جو بایدن نگران است. ترکیه نیز به دلایلی نظیر رویکرد منفی بایدن به رجب طیب اردوغان، نقض حقوق بشر، مخالفت بایدن با سیاست خارجی منطقه‌ای ترکیه و احتمال تشدید اختلافات درباره سامانه اس ۴۰۰، از روی کار آمدن جو بایدن نگران است؛ به‌خصوص که جو بایدن، رئیس‌جمهور آمریکا، در سالگرد آغاز کشتار آرامنه به‌دست عوامل امپراتوری عثمانی، این حادثه را به‌طور رسمی «نسل‌کشی» نامید که موجب تشدید تنش در روابط آنکارا و واشنگتن شد. چهارمین مؤلفه‌ای که امارات متحده عربی و ترکیه را به سمت تنش‌زدایی در روابط سوق می‌دهد، پرونده اقتصادی است. پاندمی کرونا بحران مالی برای بسیاری از کشورها به وجود آورد. البته بحران مالی برای آنکارا بیش از ابوظبی دارای اهمیت است؛ زیرا ترکیه از تحریم‌های احتمالی دولت جو بایدن در خصوص سامانه اس ۴۰۰ روسی به شدت نگران است.

در واقع، مشکلات مالی و بحران اقتصادی ترکیه می‌تواند به‌مثابه کاتالیزوری در پیشبرد روابط با امارات نقش آفرینی کند؛ به‌خصوص که ابوظبی در حال حاضر یکی از شرکای برجسته اقتصادی آنکارا در منطقه است و به‌رغم بحران‌های سیاسی متوالی که روابط دو کشور را تحت تأثیر قرار داده است، مبادلات تجاری و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی همچنان ادامه دارد. در این بین، همکاری اقتصادی امارت دبی با ترکیه بیش از امارت‌های دیگر است؛ برای مثال در دسامبر ۲۰۲۰ با همکاری وزارت بازرگانی ترکیه و شورای صادرکنندگان این کشور «مرکز تجارت ترکیه» در شهرک صنعتی قیصری دبی افتتاح شد؛ این اقدام از تأثیرپذیرفتن روابط اقتصادی در مناسبات ترکیه و امارات حکایت می‌کند.

سناریوهای آینده روابط امارات و ترکیه

در خصوص آینده روابط امارات و ترکیه، سه سناریو می‌توان متصور بود. سناریوی نخست، عادی‌سازی و بهبود روابط دو کشور است؛ زیرا عادی‌سازی روابط قاهره و ریاض با آنکارا، ابوظبی را نیز به تنش‌زدایی سوق می‌دهد. علاوه بر این، امارات یکی از بازارهای مهم برای کالاهای ترکی است و آنکارا در شرایط اقتصادی بحرانی به افزایش حجم مبادلات با امارات نیازمند است. کل حجم مبادلات ترکیه و امارات در سال ۲۰۱۷ میلادی به مرز ۱۵ میلیارد دلار رسید؛ ولی در سالیان بعد، با کاهش جدی مواجه شد؛ به نحوی که کل مبادلات طرفین در سال ۲۰۱۹ میلادی به مرز ۸ میلیارد دلار نزدیک شد.

سناریوی دوم کنترل اختلافات و مدیریت تنش بین ترکیه و امارات درباره بحران‌های منطقه است. در واقع، دو کشور سعی می‌کنند در جبهه‌ها و ائتلاف‌های منطقه‌ای علیه یکدیگر صف‌آرایی نکنند. اقدامات و تصمیمات جو بایدن، رئیس‌جمهور آمریکا، در خصوص ترکیه و امارات این سناریو را تقویت می‌کند. به بیان دیگر، ابوظبی و آنکارا برای جلوگیری از تشدید اختلافات با دولت دموکرات سعی خواهند کرد تنش موجود بین خود را به حداقل و پایین‌ترین سطح کاهش دهند.

سناریوی سوم، ادامه تنش در روابط بین امارات و ترکیه و پایان‌نیافتن پرونده‌های اختلاف‌زا بین دو کشور است؛ به خصوص که این دو بازیگر در مناطق مختلفی از جمله بحران سوریه، یمن و لیبی با یکدیگر رقابت شدیدی دارند. علاوه بر آن، تنش‌های میان ابوظبی و آنکارا از نوع اختلافات راهبردی است که ریشه‌های ایدئولوژیک دارد؛ بنابراین حتی اگر دو طرف اراده‌ای برای پایان‌دادن به تنش‌ها داشته باشند، نمی‌توان به بازگشت روابط به سال‌های پیش از تنش امیدوار بود. در واقع می‌توان گفت اگر در آینده، اقدامات جدی در راستای عادی‌سازی صورت پذیرد، با هدف جلوگیری از افزایش سطح اختلافات و به‌نوعی مدیریت تنش‌ها در جبهه‌های متعدد و نه بازگشت به روابط پیش از سال ۲۰۱۱ است.

نتیجه‌گیری

به‌رغم اینکه امارات و ترکیه طی ماه‌های اخیر، پالس‌های مثبت متعددی برای یکدیگر ارسال کرده‌اند، وجود برخی موانع از بهبود روابط دو کشور جلوگیری می‌کند. یکی از موانع تنش‌زدایی در روابط امارات و ترکیه پیش‌شرط مقامات اماراتی برای عادی‌سازی روابط با آنکاراست. انور قرقاش از آنکارا به‌عنوان حامی اصلی جریان اخوان‌المسلمین خواسته است از حمایت خود از این جریان دست بردارد. عبدالخالق عبدالله، استاد دانشگاه امارات و مشاور سابق بن‌زاید که به مراکز تصمیم‌گیر در این کشور نزدیک است، هفت شرط برای عادی‌سازی روابط برای ترکیه گذاشته است که عبارت‌اند از: پایان‌دادن به اشغالگری در سوریه و عراق، خارج‌کردن نیروهای مزدور از لیبی، توقف حمایت از اخوان‌المسلمین، خودداری از تحریک علیه ثبات مصر، اخراج فوری نیروها از خلیج (فارس)، بازنگری در نقشه‌های توسعه طلبانه عثمانی و عذرخواهی بابت حمله به رهبران سعودی.

در این بین، تنش بر سر اخوان‌المسلمین که امارات آن را جریان تروریستی می‌داند، مسئله آسانی نیست که ترکیه بتواند به‌سادگی از کنار آن عبور کند. مسئله حائز اهمیت دیگر در این زمینه، افزایش تحرکات ترکیه در منطقه از جمله، سوریه، عراق

و یمن است که امارات به شدت از آن نگران است و همواره در جبههٔ مقابل ترک‌ها ایستاده است. در پایان می‌توان گفت اکنون امارات در دوراهی سخت و پیچیده‌ای قرار گرفته است: از سویی به دلیل اختلافات ایدئولوژیکی و ژئوپلیتیکی، خواهان عادی‌سازی مشروط با ترکیه است و از سوی دیگر، از تنش‌زدایی بدون پیش‌شرط ریاض و قاهره با آنکارا و انزوای خود نگران است.